

RECENZJE

***The Bulgarian State in 927–969. The Epoch of Tsar Peter I*, edited by Mirosław J. Leszka, Kiril Marinow. Translated by Lyubomira Genova, Marek Majer, Artur Mękariski, Michał Zytka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego i Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Łódź–Kraków 2018, ss. XI+II nlb., 686+2 nlb., il., mapy, [w serii *Byzantina Lodzensia XXXIV*].**

doi.org/10.14746/bp.2019.26.16

W polskiej historiografii (choć po angielsku) pojawiła się nowa publikacja o historii Bułgarii dziesiątego wieku. I należy już na wstępie powiedzieć, że to książka ważna. Wyszła ona spod piór głównie łódzkich bizantynistów, ale i bułgarskich uczonych z Sofii oraz Wielkiego Tyrnowa. Obszerłą książkę rozpoczyna *Foreword* (s. 1–20) autorstwa Zofii A. Brzozowskiej, Mirosława J. Leszki i Kirila Marinowa. Tam omówiono najważniejsze źródła oraz literaturą przedmiotu, w tym, tę najnowszą i najważniejszą. Jest to także znakomita podpowiedź, wręcz przewodnik wskazujący, o jakie źródła należy pytać, jeśli chodzi o bułgarską historię w X wieku. Następnie mamy zasadniczy korpus dzieła, na który składają się trzy główne części: *The Events* (s. 23–170), *The Structures* (s. 171–400) oraz *The Interpretations* (s. 401–527). Obok tego mamy: wnioski (s. 529–534), skróty bibliograficzne, bibliografie źródeł i literatury, indeksy osobowe i geograficzne oraz spis ilustracji.

Pierwsza część publikacji – *The Events* – składa się z ośmiu rozdziałów autorstwa: M. J. Leszki (roz. I, II), M. J. Leszki i K. Marinowa (roz. III, V–VIII) oraz Z. A. Brzozowskiej (roz. IV). Jest to klasyczny przykład znakomitej analizy historycznej, w części opartej na nieco wcześniejszych, bardzo udanych osiągnięciach wspomnianych Autorów¹. Zostały tu przedstawione i gruntownie zbadane elementy polityki wewnętrznej oraz zewnętrznej z właściwą dla wspomnianych badaczy sumiennością oraz starannością.

Część druga książki – *The Structures* – składa się z ośmiu rozdziałów autorstwa: K. Marinowa (roz. I, II, V, VI), Nikołaja Hrissimova (roz. III), Georgiego N. Nikołowa (roz. IV), M. J. Leszki i Jana M. Wolskiego (roz. VII) oraz Z. A. Brzozowskiej i Angieła Nikołowa (roz. VIII). W tej obszernej części, grono badaczy znakomicie prześwieśliło (bodaj po raz pierwszy tak wnikliwie i w jednej publikacji), jak wyglądało polityczne tło i geopolityka I Państwa Bułgarskiego w czasach Piotra I. Nie uszły uwadze

¹ M. J. Leszka, *Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927*, Łódź [2013]; M. J. Leszka, K. Marinow, *Carstwo Bułgarskie. Polityka – społeczeństwo – gospodarka – kultura, 866–971*, Warszawa 2015; Z. A. Brzozowska, M. J. Leszka, *Maria Lekapene, Empress of the Bulgarians. Neither a Saint nor a Malefactress*, translated by Marek Majer, Artur Mękariski, Michał Zytka, Łódź–Kraków 2017.

K. Marinowa tematy związane z rolnictwem, rozwojem i miejscami hodowli zwierząt, rzemiosłem, rozwojem miast, budową fortec oraz rozmiarami handlu. Temat życia codziennego, o którym wiadomo przecież tak niewiele, wzięwszy pod rozwagę, że narracja dotyczy X wieku, sprawnie ukazał Nikołał Hrrissimov. Autor pokusił się o cenne obserwacje położenia kobiet, dzieci, a nawet ich rozrywki. Zbadał również, jak odżywiali się Bułgarzy w X w. Kwestie militarne, jak armia, jej organizacja i system obrony państwa, znalazły się wśród kolejnych rozważań K. Marinowa. W tym kontekście nie dziwią sądy tegoż Autora o dzikich i wyniosłych (dumnych) góralach bułgarskich jako przeciwwadze dla agresora bizantyńskiego. W IX wieku dokonała się na tych ziemiach istotna zmiana w sferze religijnej, Bułgaria przyjęła chrześcijaństwo. Uwagę na Kościół, budujący mozolnie swe struktury w Bułgarii X w., m. in. przez rozwój monastycyzmu, fundacji, etc., nakierowali M. J. Leszka, J. M. Wolski. Za czasów panowania Piotra I zagościł w jego kraju ruch bogomilski. Problemy z tą sektą omówił J. M. Wolski. Wreszcie całości tej części dopełnia rozdział o kulturze ówczesnego państwa bułgarskiego. Z. A. Brzozowska i Angeł Nikołow zanalizowali kwestie ideologii politycznej, edukacji i literatury, a także dostrzegli wpływy chrześcijaństwa na sztukę w architekturze sakralnej, rzeźbie oraz malarstwie. Przyznać należy, że te fragmenty publikacji *The Structures*, tej ‘historii niepolitycznej’ otwierają zupełnie nowe spojrzenie na średniowieczną Bułgarię i są jedną z perełek w publikacji.

Część trzecia – *The Interpretations* – składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym z nich, M. J. Leszka zajął odpowiedzią na pytanie, jak był postrzegany Piotr I w źródłach bizantyńskich, bułgarskich i innych (Liutprand z Kremony i Ibrāhīm ibn Ya‘qūb)? Autor wnikliwie również prześledził: tytułaturę cara Piotra, kazania i żywoty. Interesujące są również rozważania K. Marinowa w drugim rozdziale tej części. Dotyczą one próby ideologicznej identyfikacji tła relacji bułgarsko-bizantyńskich po roku 927 w oparciu o dwa wątki biblijne jakie znalazły się w homilii autorstwa prawdopodobnie Teodora Dafnopatesa. Natomiast Miliana Kaymakamova wskazała na kult w Bułgarii cara Piotra w XI i XII w. Był on używany jako element w walce przeciwko Bizancjum. W czwartym rozdziale, pióra J. M. Wolskiego, Autor drobiazgowo zbadał od XVII wieku recepcję postaci Piotra I. Prześledził on również dyskusję w historiografii na temat jego rehabilitacji, której dokonali zwłaszcza historycy bułgarscy poczynawszy od Wasiła Gjuzelewa (*1936).

W konkluzjach (s. 529–534) Redaktorzy dostrzegają w carze Piotrze I konsekwentnego kontynuatora działań jego znakomitych przodków. Piotr I uzupełniał skrupulatnie, osiągnięcia czasów jego ojca i dziadka. Wypada się zgodzić z tym, że tworzeniu się nowych struktur państwa, sprzyjało jego długie panowanie, wolne od wojen. Nie tylko ta publikacja dowodzi, że na rządy Piotra przypadł czas pokoju i stabilności po wyniszczających wojnach cara Symeona. Inna sprawa, że Bizancjum nie było aż tak aktywne wobec Bułgarii, jak choćby na początku IX wieku lub za rządów Bazylego II Bułgarobójcy. Temu przysłużył pokój z roku 927 mocno eksponowany w I części pracy. Zdaje się, że instynkt władcy ‘zmuszał’ Piotra I do powściągnięcia

ewentualnych planów militarnych, stąd jego pokojowe kontakty z Bizancjum, gdzie mógł podpatrywać wartościowe dla siebie elementy struktury państwa. Należy docenić krąg rodziny cara, z Marią Lekapeną na czele.

Łódzcy bizantyniści w ostatnich latach skutecznie poszerzyli naszą wiedzę o historii I Państwa Bułgarskiego od czasów rządów chana Borysa-Michała aż po kres istnienia tej państwowości. Ta zaś publikacja pod redakcją M. J. Leszki i K. Marinowa jest znakomitą, pionierską rozprawą o Piotrze I i Bułgarii pod jego rządami. Jest to panoramiczny obraz państwa, spójny, logiczny, z bardzo dobrze skonstruowanym planem rozprawy, poruszający wszystkie wątki wydobyte z materiałów źródłowych. Na ten sukces historiograficzny złożyła się także znakomita znajomość źródeł, orientacja w międzynarodowej dyskusji na łamach czasopism naukowych i publikacji zwartych. Oceny prezentowane przez Autorów, tak odnoszące się do cara, procesów zachodzących w państwie, ewolucji struktur oraz sąsiadów Bułgarii są wyważone i trafne, a co istotne, są to przekonujące czytelnika rozważania. Czas najwyższy porzucić dawne wyobrażenia o rządach cara, nijakim obrazie Bułgarii w połowie X wieku wykreowane przez dawną historiografią.

Zdzisław Pentek